

Služby knihoven

CO NABÍZEJÍ KNIHOVNY SVÝM UŽIVATELŮM

Martin Krčál

ISKB02 Úvod do knihovnictví, podzim 2023

Veřejné knihovnické a informační služby

- ❑ služby poskytované knihovnou
- ❑ definovány knihovním zákonem
- ❑ poskytovány bezplatně
 - výjimky

Služby ze zákona **povinné**

- ❑ zpřístupňování dokumentů
 - z fondu knihovny
 - z jiné knihovny (MVS)
- ❑ **ústní** bibliografické, referenční a faktografické info a řešerše
- ❑ zprostředkování info z vnějších informačních zdrojů
 - zejména informací ze státní správy a samosprávy
- ❑ přístupu k info na internetu
 - neplacené zdroje

Služby ze zákona **nepovinné**

- ❑ reprografické služby
- ❑ přístup k placeným informacím
 - např. databáze a další placené e-zdroje
- ❑ kulturní, výchovná a vzdělávací činnost
- ❑ vydávání tematických publikací
- ❑ **písemné** bibliografické, referenční a faktografické informace
 - rešerše

Bezplatné služby???

- půjčování audio a video
- náklady na MVS
- poplatky za MMVS
- poplatky za registraci
- poplatky za kopie/tisk/skenování

Platba za služby v KZ

- (4) Provozovatel knihovny je oprávněn požadovat za poskytování knihovnických a informačních služeb, uvedených v odstavci 2 písm. a) až c), a dalších služeb úhradu **skutečně vynaložených nákladů**.
- (5) Provozovatel knihovny je oprávněn požadovat úhradu nákladů vynaložených na **administrativní úkony** spojené s **evidencí uživatelů** knihovny.

Zásady poskytování služeb

- ❑ definovány v knihovním řádu
- ❑ povinný dokument
- ❑ rovný přístup ke službám pro všechny

Výpůjční služby

Co je předmětem výpůjčních služeb

- základní služba knihovny
- půjčování knihovnických jednotek
- přijímání vrácených k.j.
- prolongace (prodloužení)
- rezervace
- upomínky
- evidence čtenářů
- statistiky

Právní úprava půjčování

- knihovní zákon
 - obecně
- občanský zákoník
 - vztah čtenář-knihovna
- knihovní a výpůjční řád knihovny
 - není-li něco definováno, řídí se OZ

Knihovní řád

- ❑ základní pravidla pro využívání knihovního fondu a služeb
- ❑ pro různé typy knihoven
- ❑ vzor KŘ na [webu NKP](#)

Obsah knihovního řádu

- uživatelé
 - kdo se může stát uživatelem, za jakých podmínek, dělení uživatelů, způsob registrace, platby za registraci
- přehled služeb
 - charakteristika, jaké služby jakému okruhu uživatelů, délka výpůjček, poplatky, sankce, podmínky
- práva a povinnosti uživatelů
- pravidla využívání studoven a ICT

Čtenář

☐ Práva

- vypůjčit si dokument
- užívat jej sám (v rámci rodiny)

☐ Povinnosti

- chránit vypůjčený dokument před poškozením, ztrátou, zničením
- okamžitě ohlásit poškození, ztrátu, zničení
- dodržovat výpůjční lhůtu, platit upomínky
- na žádost knihovny dokument vrátit dříve (pokud byl zapůjčen bezplatně)

Knihovna

□ Práva

- požadovat vrácení dokumentu i před ukončením výpůjčky (bezplatné půjčení)
- vybírat upomínky za pozdní vrácení
- neprodloužit výpůjčku (v případě zájmu dalších uživatelů)

□ Povinnosti

- vyžadovat vrácení dokumentu po uplynutí výpůjční lhůty
- vymáhat náhradu ztracené nebo poškozené výpůjčky (i soudně)

Právo na náhradu škody

- ❑ promlčí se 2 roky ode dne, kdy:
 - čtenář ohlásil ztrátu nebo poškození výpůjčky
 - knihovna prokázala čtenáři ztrátu nebo poškození výpůjčky
- ❑ povinnost hlídat termíny!!!

Půjčování

- samoobslužné (např. self-check,)
- u výpůjčního pultu

Vracení

- ❑ u výpůjčního pultu
- ❑ vracecí box (např. bibliobox)
- ❑ okénka a jiné sofistikované systémy založené na RFID

Druhy výpůjček

- absenční
- prezenční
- cirkulační
- MVS, MMVS

Absenční

- ❑ výpůjčky mimo knihovnu
- ❑ omezení počtu současných výpůjček
 - např. 10, 30, neomezeno
- ❑ dělení
 - měsíční (28, 30 dnů)
 - dlouhodobá/trvalá
 - ❖ semestr, pracovní poměr
 - krátkodobá
 - ❖ žádané dokumenty
 - ❖ např. 1 týden
 - ❖ výpůjčky přes noc

Prolongace

- ❑ prodloužení výpůjční lhůty
- ❑ nesmí být další požadavek
- ❑ pro statistiky nová výpůjčka
- ❑ prostřednictvím AKS
 - čtenářské konto
 - na výpůjčním pultu

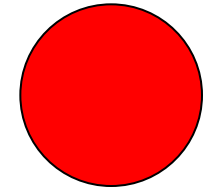
Rezervace dokumentů

- ❑ pokud je dokument vypůjčený
- ❑ uživatel v řadě čekatelů
- ❑ po vrácení se odešle upozornění dalšímu v pořadí
 - elektronicky (AKS, e-mail)
 - písemně, telefonicky
- ❑ poplatky???
- ❑ omezení počtu rezervací

Upomínky

- ❑ poplatek za pozdní vrácení
- ❑ definovány v KŘ
- ❑ upozornění
 - elektronicky (AKS, e-mail od knihovníka)
 - písemně, telefonicky
 - upomínky se evidují
 - poslední = doporučený dopis
- ❑ lze uplatňovat soudně
- ❑ podepsaný doklad o výpůjčce???

Prezenční výpůjčky

- ❑ pouze do studovny
- ❑ žádaná literatura, málo výtisků, vzácná nebo drahá literatura, i podle typu uživatelů
- ❑ odlišení od absenčního fondu
 - např. červený proužek, kolečko apod.
- ❑ výpůjčky přes noc
- ❑ periodika, VŠKP, AV nosiče

Cirkulační služby

- ❑ výpůjčky v rámci instituce
- ❑ zejména pro časopisy
- ❑ předem dané pořadí a lhůty vrácení

Meziknihovní služby

Meziknihovní služby

□ druhy:

- meziknihovní informační služby (MIS)
- **meziknihovní výpůjční služby (MVS)**
- meziknihovní reprografické služby (MRS)
- **mezinárodní meziknihovní výpůjční služby (MIS)**

□ realizace

- elektronicky (formulář, e-mail)
- písemně

□ vyhláška č. 88/2002Sb.

Meziknihovní výpůjční služby (MVS)

- ❑ výměna dokumentů mezi českými knihovnami
- ❑ formulář na webu, e-mail, žádanka
- ❑ bezplatně
 - dodávající knihovna může vyžadovat náklady (např. zhotovení kopie, poštovné)
- ❑ povinnost ze zákona
- ❑ dokument nebo xerokopie

Povinnosti žadající knihovny

- ❑ vést evidenci o výpůjčce
- ❑ dodržet výpůjční lhůtu
 - má právo požádat o prodloužení
- ❑ řídit se pokyny půjčující knihovny
 - např. půjčit dokument jen prezenčně

Povinnosti dožádané knihovny

- ❑ knihovna, která dokument poskytuje
- ❑ vést evidenci o půjčeném dokumentu
- ❑ dodržet 14-ti denní lhůtu na vyřízení výpůjčky
- ❑ informovat o vyřízení žádosti
 - kladné, záporné (+důvody)
- ❑ platí náklady na poštovné a balné
 - může vymáhat na žádající knihovně
 - na základě faktury nebo předplatného

Národní možnosti MVS

- ❑ objednání přes Souborný katalog ČR
- ❑ služba Získej
 - provozuje Národní technická knihovna
 - rozhraní pro knihovny
 - rozhraní pro uživatele = samoobslužná objednávka ([info](#))
 - ❖ uživatelé mohou samoobslužně objednávat přes Knihovny.cz
 - ❖ přihlásí se do své knihovny a u dokumentu kliknou na objednávku, odešlou ji
 - ❖ cena 70 Kč/položku
 - ❖ na pozadí proběhne MVS, kniha je dodána do domovské knihovny uživatele
 - ❖ na stejné místo ji pak uživatel vrací a knihovna se postará o vrácení do dožádané knihovny

Elektronické dodávání dokumentů

- ❑ dodávání elektronických kopií z fondů knihoven
- ❑ vhodné na části dokumentů
 - články, příspěvky, kapitoly z knih,...
- ❑ naskenování a posílání mezi knihovnami
- ❑ zprostředkování koncovému uživateli
- ❑ funguje dle kolektivní smlouvy mezi NKP a Dilia

Varianta A

- digitální kopie pro přenos mezi knihovnami, vytištění uživateli
- cena za stranu: **2 Kč**
- min. poplatek: **10 Kč**
- max. autorský poplatek: **75 Kč**
- rozsahu stran
 - knihy - max. 20 stran
 - články - bez omezení
- +DPH

Varianta B

- ❑ digitální kopie pro uživatele
- ❑ poslání e-mailem, úložiště, USB, CD/DVD apod.
- ❑ cena za stranu: **5 Kč**
- ❑ min. poplatek: **10 Kč**
- ❑ max. autorský poplatek: **75 Kč**
- ❑ rozsahu stran
 - knihy - max. 20 stran
 - články - bez omezení
- ❑ +DPH

Služby EDD

□ EOD – eBooks on Demand

- na knihy již nechráněné autorským zákonem
- objednáte, zaplatíte a ostatním je to pak přístupné
- poskytuje např. NK nebo MZK

□ eDDO

- poskytuje NK
- aktuálně také jen autorsky chráněné dokumenty

Služby EDD

❑ Virtuální polytechnická knihovna (VPK)

- provozuje NTK
- kopie z fondu zapojených knihoven

❑ Získej EDD

- národní služba
- kopie z fondů knihoven
- implementace v Knihovny.cz v roce 2021

Mezinárodní meziknihovní výpůjční služby

- mezinárodní služba (IFLA žádanka)
- MMVS zajišťují např. NKP, MZK, NTK, NLK, KnAV ČR, VK OL
- placená služba
- poplatky (např. ceník MZK)

Služba	Poplatek
kontinentální Evropa	300 Kč
GBR a svět	600 Kč
kopie článku	
1-10 stran	100 Kč
11-20 stran	150 Kč
21+ stran	200 Kč

Informační služby

Informační potřeba

□ definice dle A. Stöcklové:

- Deficit informací, který je nutný k vyřešení nějakého úkolu či problému.
- Vědomí deficitu je prvním krokem k uspokojování informačních potřeb.
- Druhým krokem je identifikace těchto potřeb.

□ dělení IP

- osobní
- profesní

Uspokojování informačních
a kulturních potřeb občana

=

základní úkol knihovny

Informační služby

□ zpřístupnění informací

- z fondu knihovny
- z fondů jiných knihoven
- z okolí (např. info ze státní správy a samosprávy)

□ poradenství

- pomoc uživatelům s řešením konkrétních problémů
- např. pomoc při vyhledávání DB, jak správně citovat, jak psát odborné práce,...

Informace z vnějších zdrojů

- primárně z volně dostupných zdrojů
- zejména informace ze státní správy a samosprávy
 - např. fungování samosprávy, hlasování, legislativa apod.
- proto nutný internet v knihovnách

Ptejte se knihovny

- služba NKP
- odpověď formou e-mailu do 48 hodin
- doplněno o zdroje
- lze se ptát na cokoliv
- odpovědi uloženy na jejich webu + vyhledávání

Přístup k internetu

- ❑ vychází ze zákona
- ❑ každá knihovna by měla nabízet bezplatný internet
- ❑ aktuálně důraz na vysokorychlostní internet (viz Koncepce rozvoje knihoven)

Písenné rešerše

- ❑ volitelná služba
- ❑ soupis zdrojů na dané téma
- ❑ souhrn faktografických informací
- ❑ obvykle placená služba
 - některé knihovny nabízejí zdarma pro určité skupiny uživatelů (např. pro akademiky apod.)
- ❑ formální podoba – dříve norma ČSN ISO 01 01 98

Druhy rešerší

- jednorázové
 - provedou se 1x na téma zadané uživatelem
- opakované
 - navazují na předchozí rešerše
- průběžné
 - realizují se pravidelně v určených intervalech
 - dříve tzv. výstřižková služba

Vzdělávací a kulturní akce

□ akademické

- důraz na informační vzdělávání
- kurzy, školení, pronikání do výuky, individuální konzultace
- podpora vědy a výzkumu, knihovníci součástí výzkumných týmů

□ základní

- důraz na čtenářství, počítačovou a informační gramotnost
- orientace na kulturní akce, výstavy, soutěže,...
- akce pro děti, spolupráce se školami

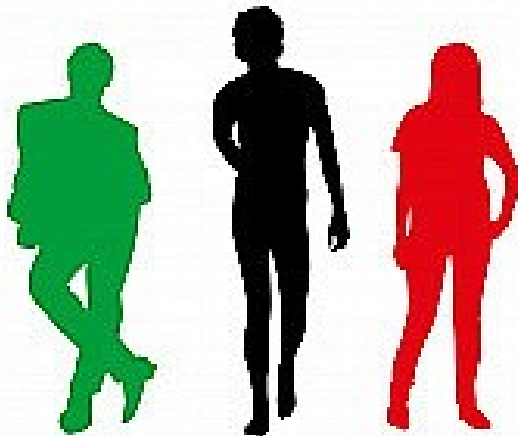
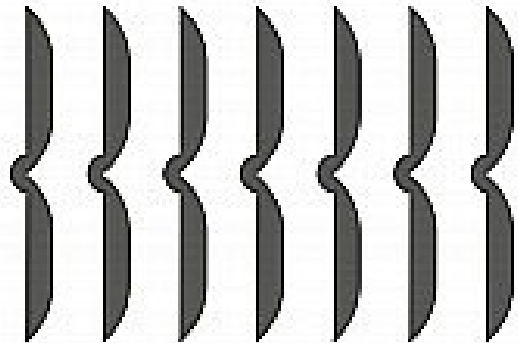
Čtenářství

- ❑ aktivní vztah k četbě a literatuře
- ❑ důležitý faktor kultivace a socializace jedince
 - částečně ovlivňuje vzdělanost národa
- ❑ čtenářská gramotnost
 - schopnost porozumět psanému textu, přemýšlet o něm a používat jej k dosahování určitých cílů, k rozvoji vlastních schopností a vědomostí a k aktivnímu začlenění do života společnosti ([I. Procházková](#))
- ❑ podpora čtenářství = získat děti i dospělé pro četbu

RODINA ŠKOLA KNIHOVNA

Jiří Trávniček

Náš vztah ke čtení a co ho ovlivňuje
(2018)

HOST

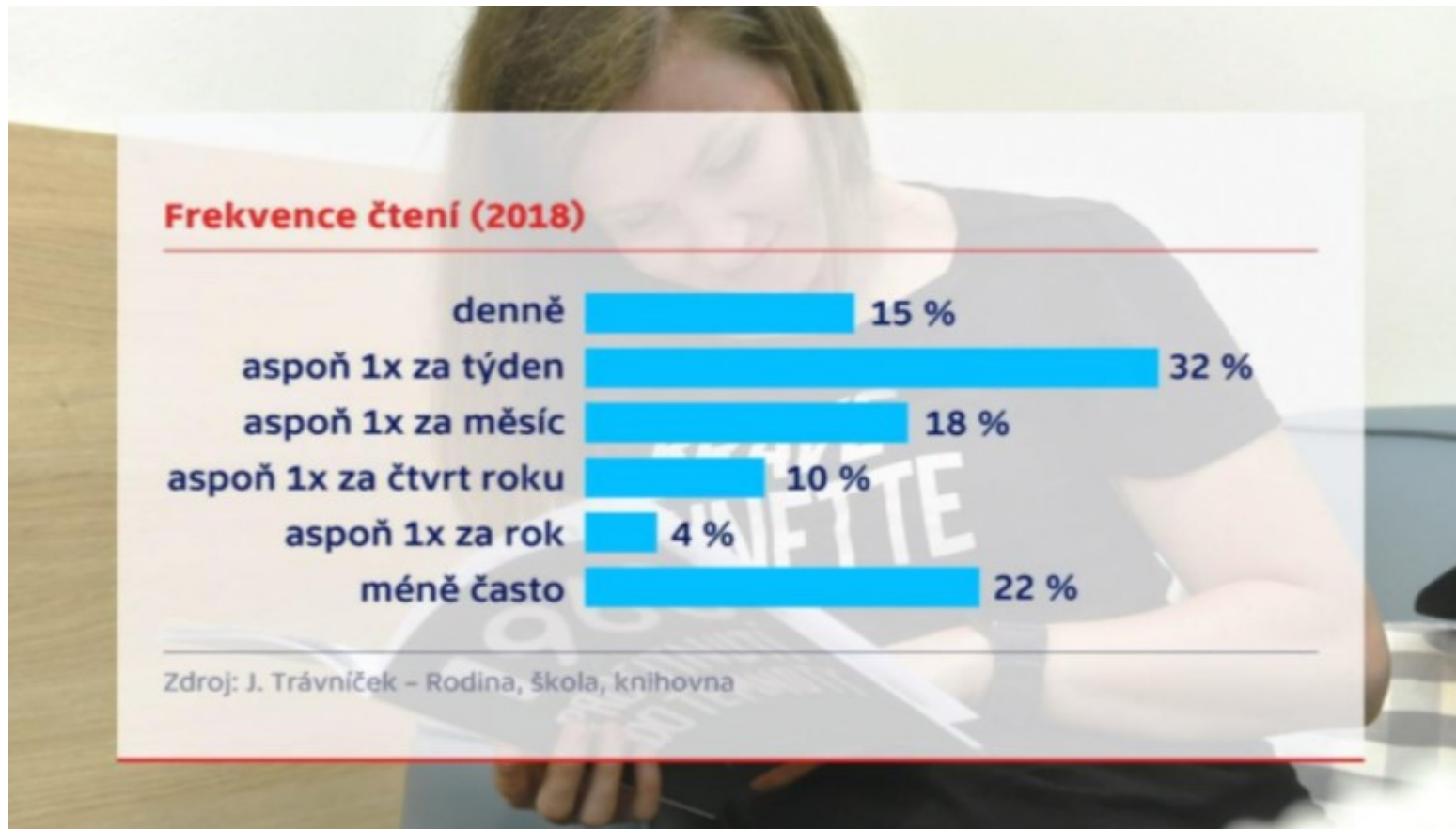
Výzkumy čtenářství

- výzkumy čtenářství prof. Trávnička
 - od roku 2010, kontinuita
 - TRÁVNIČEK, Jiří. *Rodina, škola, knihovna: náš vztah ke čtení a co ho ovlivňuje* (2018). Brno: Host, 2019. ISBN 978-80-7577-994-6. [Zjistit dostupnost](#)

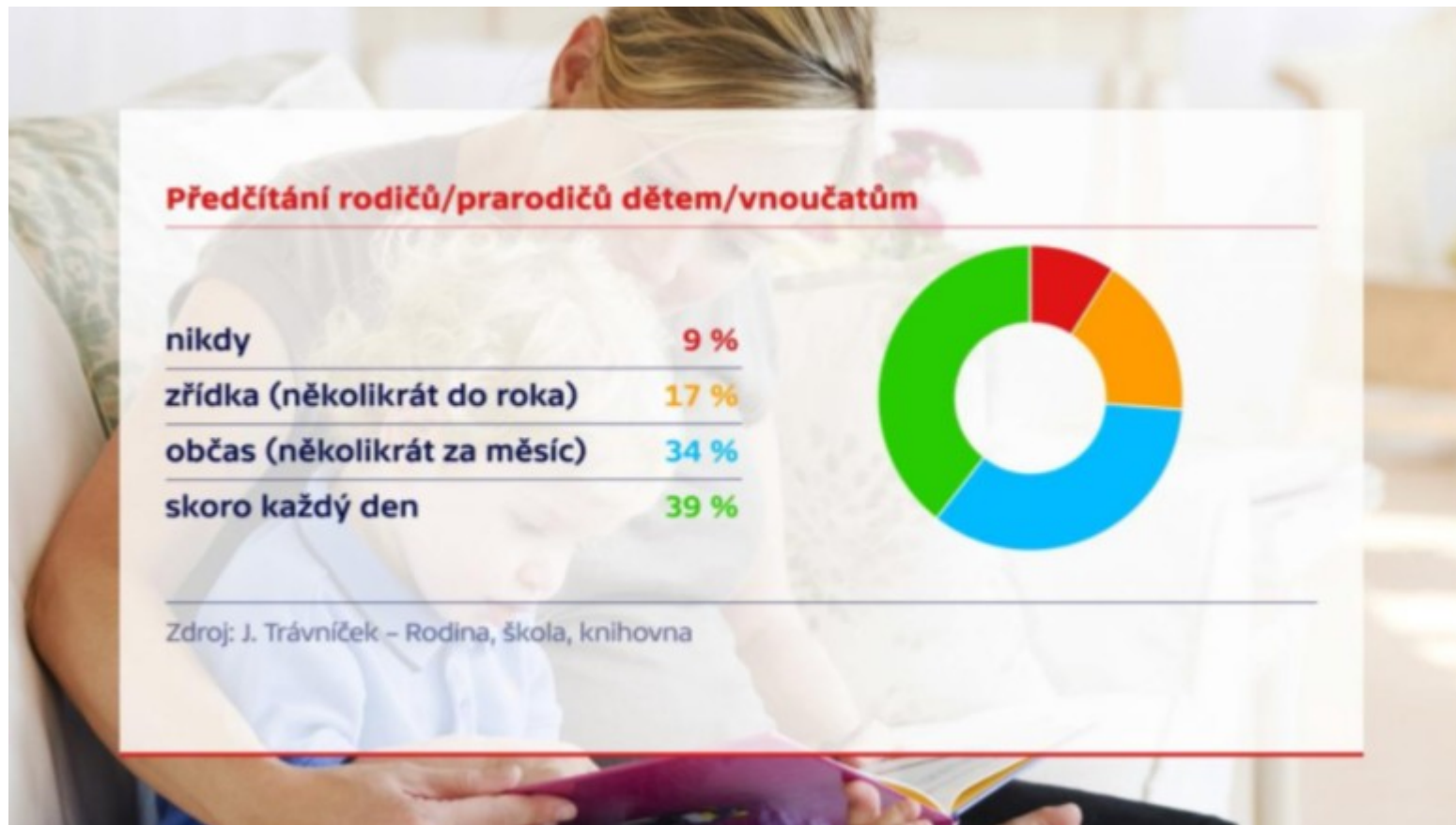
Podpora čtenářství

Podpora čtenářství

Podpora čtenářství

Zdroj grafů:

Mezinárodní výzkumy

□ PISA

- mezinárodní projekt OECD (>60 zemí)
- orientace na žáky ZŠ (15 let)
- oblast čtenářské, matematické a přírodovědné gramotnosti
- srovnání úspěšnosti a efektivity vzdělávacích systémů zapojených zemí

□ PIAAC

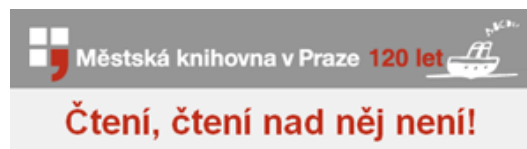
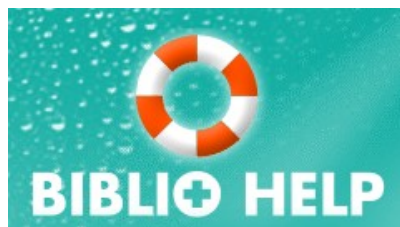
- mezinárodní projekt OECD
- hodnocení úrovně funkční gramotnosti
- připravenost na život v moderní společnosti
- cílová skupina dospělí (16–64 let)

Mezinárodní výzkumy

□ PIRLS

- mezinárodní projekt IEA
- orientace na žáky 4. tříd ZŠ
- oblasti čtenářské gramotnosti

Projekty zaměřené na čtenářství

Knížka pro knihomola Emila

Nejznámější akce na podporu čtenářství

- ☐ pasování prvňáčků
- ☐ Už jsem čtenář – knížka pro prvňáčka
- ☐ Noc s Andersenem
- ☐ Březen - měsíc čtenářů
- ☐ autorská čtení v knihovnách

Heslo dne...

ČTĚME DĚTEM **20 MINUT** DENNĚ.
KAŽDÝ DEN!

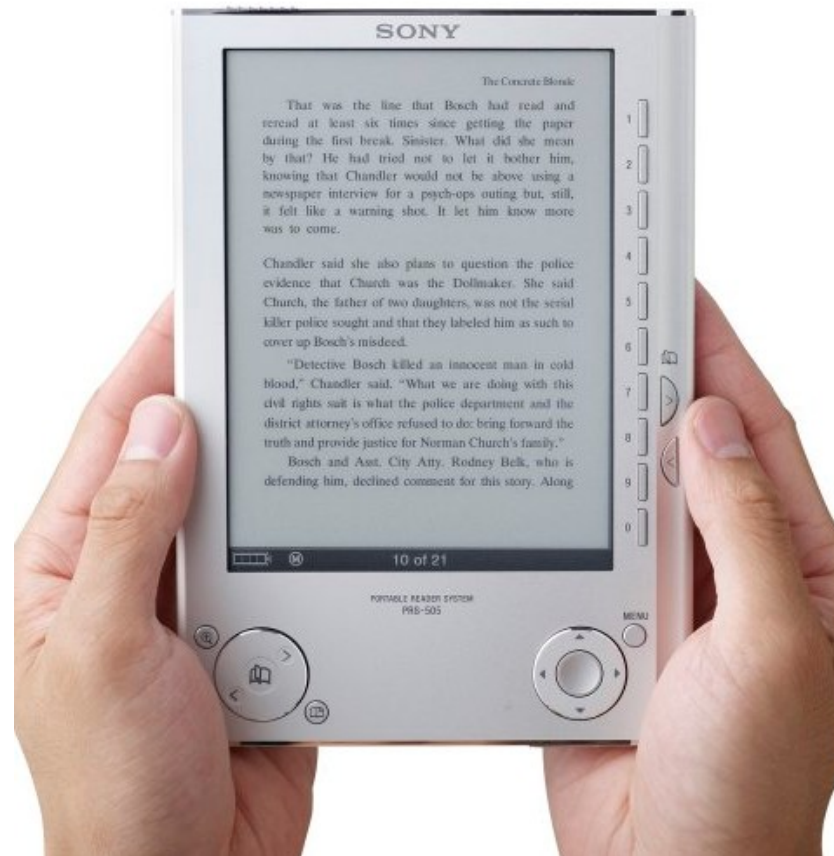

... nebo ještě lépe...

~~ČTĚME DĚTEM~~ 20 MINUT DENNĚ.
KAŽDÝ DEN!

...třeba i takto

Další zdroje ke čtenářství

- čtenářství na webu IPK NKP
- web Rosteme s knihou
 - podpora čtenářství ve světě
- web Celé Česko čte dětem
- hodnocení výzkumů PISA
 - KRAMPLOVÁ, I. Zakroužkuj – vyber – zdůvodni. Praha: ÚIV, 2011.

Přístup k placeným zdrojům

Přístup k placeným zdrojům

- elektronické informační zdroje (databáze)
 - články, knihy, šedá literatura,... v elektronické podobě online
 - lze číst přes PC a mobilní zařízení
 - dostupné online
 - vzdálený přístup = přihlašování
 - ❖ Shibboleth, proxy, Ezproxy, IP adresy, login a heslo

E-knihy do knihoven

- aktivity od roku 2010
- nutná spolupráce s vydavateli
- různé obchodní modely
 - roční předplatné (eBrary, Gale VRL, EBSCO)
 - půjčování (Bookport, Palmknihy, Flexibooks)

Zahraniční služby půjčování

- ❑ Amazon a Overdrive
 - od roku 2002
 - zejména USA a další země, ne ČR
- ❑ DiViBib a služba OnLeihe
 - GER, AUT, SWI
 - od roku 2007
 - předplacená služba knihovnou
- ❑ OpenLibrary
 - volně dostupné knihy

Koncept e-prezenčky na MU

- ❑ zpřístupnění literatury na PC v knihovně
- ❑ skenování vytížené literatury
- ❑ zabezpečení proti zhotovení kopie
 - terminálový přístup
- ❑ 2009 - pilotní projekt na FSS a FF
- ❑ 2010 - rozšíření na celou MU
 - projekt FRVŠ
- ❑ postupně převzaly další instituce, dnes základ půjčování

DNNT = díla nedostupná na trhu

- ❑ projekt NK, technické řešení ve spolupráci s MZK
- ❑ smlouva DILIA, SČKN a NK
- ❑ podmínky
 - vytváří se seznam děl, která nebyly dlouho vydány, ty lze v elektronické podobě zpřístupnit
 - v roce 2020 pouze knihy a časopisy do roku 1989
 - v roce 2021 zvýší se limit do roku 2000
 - přístupné pro čtenáře po přihlášení přes zapojené knihovny
 - rozhraní NK, MZK a lze i přes Knihovny.cz
- ❑ roční odvody DILIA

Budování digitálních knihoven

- volná díla
- závěrečné práce
 - thesis.cz (MU a 29 dalších škol)
 - digitální repozitáře (DSpace)
- odborná a zaměstnanecká díla
 - repozitáře univerzit (režim Open Access)
 - MU - Repozitar.cz

Projekty digitalizace v knihovnách

Městská knihovna v Praze

Čtěte e-knihy
www.e-knihovna.cz

Sledujte videa
www.youtube.com/user/KnihovnaPraha

KNIHOVNA ONLINE
čtení, kultura a poznání

Poslouchejte podcasty
www.soundcloud.com/knihovna

Studujte odborné články, digitalizované tituly, poslouchejte hudbu
www.mlp.cz/ezdroje

The graphic is a central promotional poster for the Prague City Library's digital services. It features a white background with red and grey accents. At the top left is the library's logo and name. The main body is divided into four quadrants, each with an illustration of digital media (e-books, video, headphones, microphone) and a QR code. The central text 'KNIHOVNA ONLINE' is in large, bold, red letters, with the tagline 'čtení, kultura a poznání' below it.

Digitální knihovna Akademie věd ČR

Digitální knihovna Arna Nováka

Ústřední knihovna Filozofické fakulty Masarykovy univerzity

Vydavatelská činnost

Vydavatelská činnost

- ❑ volitelná služba
- ❑ vydávání publikací na regionální témata
 - historie
 - osobnosti
 - přírodní a kulturní památky
 - ...
- ❑ spolupráce s dalšími paměťovými institucemi
- ❑ vychází z aktuální Koncepce rozvoje knihoven

Reprografické služby

Reprografické služby

- ❑ kopírování, skenování a tisk
- ❑ samoobslužná zařízení
- ❑ multifunkční kopírky, knižní skenery
 - interní platební systém (např. SUPO na MU)
 - předplacené karty
 - platba v hotovosti (hlavně malé knihovny)
 - ❖ u knihovníka
 - ❖ přes automat = bankovníky

Regionální funkce knihoven

- ❑ cílem zvýšit dostupnost a kvalitu knihovnických služeb
- ❑ metodická pomoc a poradenství knihovnám
- ❑ vzdělávání knihovníků
- ❑ budování výměnných fondů
- ❑ statistiky
- ❑ realizují krajské a pověřené knihovny

Otázky k zamyšlení

- Poskytuje knihovna moderní služby?
- Jsou knihovny v oblasti služeb dostatečně atraktivní?
- Jaké služby by šlo realizovat online a po kterých by byla největší poptávka?

Děkuji Vám za pozornost

Filozofická fakulta Masarykovy univerzity

Martin Krčál
krca1@phil.muni.cz